

ВАРЛАМ ШАЛАМОВ

ПОТОМЪКЪТ НА

ДЕКАБРИСТА

Превод от руски: Александър Талаков, 1994

chitanka.info

За първия хусар, прочутия декабрист, са написани много книги. В унищожената глава на „Евгений Онегин“ Пушкин пише: „Приятел на Марс, Вакх и Венера...“.

Рицар, умник, човек с необятни познания, чиито думи не са се разминавали с делата. И какви големи дела са били това!

За втория хусар, хусарят-потомък, ще ви разкажа всичко, каквото зная.

В Кадикчан, където ние — гладни и останали без сили — се въртяхме с кървави мазоли по гърдите, мазоли от египетския рудан, и изтегляхме по нанагорнището вагонетките с рудата, се прокарваше същата онази галерия, която сега е прочута в цяла Колима. Египетски труд — видях го, изпитах го на собствения си гръб.

Наближаваше зимата на 1940/41 година — безснежна, зла, колимска. Студът свиваше мускулите, стягаше слепоочията сякаш с обръч. В парциаливите брезентови палатки, където живеехме през лятото, сложиха ламаринени печки. Но те топлеха „чистия въздух“.

Изобретателното началство подготвяше хората за зимата. Вътре в палатките бяха построени втори, по-малки скелета — с около десетсантиметров луфт. Това скеле (освен тавана) беше обшито с покривна мушама и рубероид и се получаваше нещо като двойна палатка — малко по-топла от брезентовата.

Още първите нощувки в такива палатки показаха, че това е равносилно на смърт, и то скорошна. Трябаше да се измъкваме оттук. Но как? Кой щеше да ни помогне? На единадесет километра имаше голям лагер — Аркагала, където работеха миньори. Нашата „командировка“ беше участък на този лагер. Натам, натам — към Аркагала!

Но как?

Арестантските традиции изискват в такива случаи човек да потърси първо съдействието на лекаря. В Кадикчан имаше фелдшерски пункт, в него работеше като „касапин“ някакъв недоизучил се лекар, бивш студент от Московския медицински институт — така се говореше в нашата палатка.

Беше необходимо голямо усилие на волята, за да намериш у себе си сили да станеш и да отидеш в амбулаторията на преглед. Разбира се, няма нужда да се обличаш и обуваш — всичко си беше на гърба ти от баня до баня, — а и нямаш сили. Жал ти е да губиш почивката си за

това „посещение“, което можеше да завърши с издевателства, с побои (и това се случваше). И най-важното — безнадеждността, съмнителният успех. Но в диренето на своя късмет човек не бива да пренебрегва дори и най-малкия шанс — това ми подсказваше тялото, измъчените мускули, а не опитът, не разумът.

Волята се подчиняваше само на инстинкта — както при дивите животни.

От другата страна на пътя, срещу палатката ни, имаше дървена къщурка — подслон за геологопроучвателни групи, за групи по издирането, дори за „тайни постове“ на оперативните работници, на безбройните патрули из тайгата.

Геолозите отдавна си бяха заминали и къщурката я бяха направили амбулатория — „кабинка“, в която имаше дървен миндер, шкаф с лекарства и висеше перде от старо одеяло. Зад одеялото се намираше леглото, нарът, на който спеше „докторът“.

Опашката за преглед се редеше направо навън, на студа.

Набутах се в къщата. Тежката врата ме вкара вътре. Сини очи, високо, започнало да оплешивява чело, прическа — косата беше начин за самоутвърждаване. В лагера косата е признак за положение. Нали всички ги стрижат нула номер. А на онези, които имат коса — всички им завиждат. Косата бе своеобразен протест срещу лагерния режим.

— Московчанин ли си? — попита ме докторът.

— Да.

— Да се запознаем.

Казах фамилното си име и стиснах протегнатата ръка. Тя беше студена, леко влажна.

— Лунин.

— Прочута фамилия — рекох, като се усмихнах.

— Негов правнук съм. В рода ни кръщават първородния син или Михаил, или Сергей. Онзи, Пушкиновият, беше Михаил Сергеевич.

— Това го знаем. — От този пръв разговор лъхаше нещо не съвсем лагерно. Забравих за молбата си, не посмях да внеса в общуването ни неподходяща нотка. Бях гладен. Мечтаех за хляб и топлина. Но докторът още не беше помислил за това.

— Запали!

Започнах да свивам цигара с измръзналите си розови пръсти.

— Вземи си повечко, не се притеснявай. У дома имам за прадядо си цяла библиотека. Нали съм студент от медицинския факултет. Не можах да завърша. Арестуваха ме. Всички от нашия род са били военни, а пък аз — лекар. И не съжалявам.

— Значи Марс да върви по дяволите. На Ескулап приятел, Вакх, Венера.

— Що се отнася до Венера, тук по тази част сме зле. Затова пък за Ескулап имам пълна свобода. Само дето съм без диплома. Ако имах — щях да ги науча аз.

— Ами как е с Вакх?

— Сам разбираш, спирт има. Но на мен и една чашка ми стига. Бързо се опивам. Обслужвам и селището, знаеш какво значи това. Е, пак заповядай.

Открехнах вратата с рамо и се изнисах от амбулаторията.

— Да ти кажа, московчаните са особени хора — повече от всички останали, били те киевчани или ленинградчани, обичат да си спомнят за своя град, улиците, пързалките му, къщите, Москва-река...

— Аз не съм кореняк-московчанин.

— Тъкмо такива си припомнят още повече, запомнят още по-добре.

Идвах няколко вечери подред, в края на приемното време — изпушвах една цигара от махорка, без да смея да си поискам хляб.

Както всеки, комуто лагерът не бе създавал проблеми — беше имал късмет, също и работа, — Сергей Михайлович не се замисляше много-много за другите и не бе в състояние да разбере както трябва гладните: участъкът му, Аркагала, по онова време още не гладуваше. Миньорските неволи го бяха подминали.

— Искаш ли да ти направя операция — да ти махна кистата от пръста?

— Бива.

— Само че да знаеш — няма да те освобождавам от работа. Разбиращ ли, някак си ми е неудобно.

— Че как ще работя с опериран пръст?

— Е, криво-ляво ще можеш.

Съгласих се и Лунин доста професионално изряза „за спомен“ кистата ми. Когато много години по-късно се срещнах с жена си, в

първия миг тя, извънредно учудена, стиснала пръстите ми, търсеше тъкмо тази „луининска“ киста.

Видях, че Сергей Михайлович просто е много млад, че има нужда от по-грамотен събеседник, че всичките му възгледи за лагера, за „съдбата“ не се различават от възгледите на който и да е волнонаемен началник, че дори е склонен да се възхищава от криминалните, че същността на бурята от тридесет и осма година не го бе закачила.

А на мен ми беше скъп всеки час почивка, всеки ден почивка — мускулите, уморени за цял живот в златните мини, ме боляха, търсеха покой. Беше ми скъпо всяко парче хляб, всяка паница чорбичка — стомахът ми искаше храна и очите ми, въпреки волята, търсеха по рафтовете хляб. Но се насилах да си припомням Китай-город, Никитските порти, където се бе застрелял писателят Андрей Собол, където Щерн бе стрелял по колата на немския посланик — историята на московските улици, която никой никога няма да напише.

— Да, Москва, Москва. Ами я ми кажи с колко жени си спал?

За един полугладен човек бе немислимо да поддържа подобен разговор, но младият хирург слушаше само себе си и моето мълчание не му правеше впечатление.

— Сергей Михайлович, та съдбите ни са престъпление, най-голямото престъпление на века.

— Е, това не го разбирам — недоволно рече той. — Евреите ги мътят тия.

Свих рамене.

След това Сергей Михайлович се уреди да го прехвърлят на участъка, в Аркагала, и си мислех без капка тъга и съжаление, че още един човек завинаги си отиде от живота ми и всъщност колко просто нещо е раздялата, разльката. Но всичко стана не точно така.

Началник на участъка Кадикчан, където работех на египетския рудан като роб, беше Павел Иванович Кисельов. Възрастен безпартиен инженер, той всеки ден налагаше затворниците. Появата му на участъка се съпровождаше от побои, удари, викове.

Поради безнаказаността си? Заради задрямалата някъде в дъното на душата му жажда за кръв? От желание да се прояви пред висшестоящето началство? Властта е страшно нещо.

Зелфугаров, момче от моята бригада, участвало в печатането на фалшиви пари, лежеше на снега и плюеше избитите си зъби.

— Всичките ми роднини ги разстреляха заради фалшивите мангизи, а аз бях непълнолетен — затова ме пратиха в лагерите за петнадесет години. Баща ми казва на следователя: „Давам ти петстотин хиляди, в брой, истински пари, само да прекратиш делото...“ Следователят не се съгласи.

Ние, смяната от четирима души за рудана, спряхме до Зелфугаров. Корнеев — сибирски селянин, апашът Лъня Семъонов, инженер Вронски и аз. Криминалният Лъня Семъонов казваше:

— Тъкмо в лагера му е мястото да се учиш да работиш с различни механизми, захващай се с всичко — няма да отговаряш ти, ако счупиш лебедката или крана. Лека-полека ще се научиш.

По същия начин разсъждаваха мнозина от младите колимски хирурзи.

А Вронски и Корнеев бяха мои познати — не приятели, а просто познати — още от езерото Чорное, от „командировката“, където се връщах към живота.

Без да се изправи Зелфугаров извърна към нас окървавеното си лице с подпухнали, мръсни устни.

— Не мога да стана, момчета. В стомаха ме целеше. Ex, началнико, началнико.

— Върви при фелдшера.

— Страх ме е да не стане по-лошо. Ще вземе да каже на началника.

— Вижте какво — рекох, — това никога няма да свърши. Има само един изход. Когато дойде началникът на Далстрой или някой друг голям шеф, трябва да се излезе пред строя и в негово присъствие да се фрасне Кисельов по муциуната. Ще отекне из цяла Колима и Кисельов ще го махнат, няма съмнение, че ще го преместят другаде. А на този, който го е цапардосал, ще му лепнат нова присъда. Колко години може да дадат за Кисельов?

Отидохме на работа, там въртяхме рудана, прибрахме се в бараката си, вечеряхме и се канехме да си лягаме. Неочаквано ме извикаха в „кантората“.

Там, забил поглед в земята, седеше Кисельов. Не беше страхливец и не обичаше заплахите.

— Е, какво — рече ми той весело. — Ще отекне из цяла Колима, така ли? Ще те дам под съд — за покушение. Марш оттук, мръснико!...

Само Вронски можеше да ме е натопил, но как? През цялото време бяхме заедно.

Оттогава животът ми стана по-лек. Кисельов дори не се приближаваше до рудана, идващ на работа с малокалибрена пушка, а в шахтата-изкоп, вече доста дълбока, не слизаше.

Някой влезе в бараката.

— Върви при доктора.

„Докторът“, който беше сменил Лунин, някой си Колесников, също беше незавършил медик, млад, висок, бивш затворник.

В амбулаторията на масата седеше Лунин, облечен с къс кожух.

— Събирай си багажа, тръгваме за Аркагала. Колесников, пиши му направление.

Колесников сгъна един лист хартия на няколко пъти, откъсна миниатюрно парченце, малко по-голямо от пощенска марка, и написа със ситен почерк: „За санитарната част на лагера Аркагала“.

Лунин взе листчето и се разбърза:

— Отивам при Кисельов да го парафира.

Върна се огорчен.

— Не те пуска, разбираш ли? Казва, че си му обещал да го фраснеш по муциуната. Не ще и да чуе.

Разправих му какво се беше случило.

Лунин скъса „направлението“.

— Ти си виновен — рече ми той. — Какво те интересува Зелфугаров и всички тези... Нали не са те били тебе.

— Мен са ме били по-рано.

— Е, довиждане. Чака ме кола. Ще измислим нещо. — И Лунин се качи в кабината на камиона.

Минаха още няколко дни и той пристигна отново.

— Отивам при Кисельов. Във връзка с теб.

Върна се след половин час.

— Всичко е наред. Съгласи се.

— Как така?

— Имам си аз един начин да укротявам опърничавите.

И Сергей Михайлович изимитира разговора с Кисельов:

„— Вие тук, Сергей Михайлович? Заповядайте. Запалете цигара.

— Не искам, нямам време. Докарах ви актове за побоите, Павел Иванович — изпратени са ми от оперативните работници за подпис. Е, преди да ги подпиша, реших да ви попитам истина ли е всичко това?

— Не е вярно, Сергей Михайлович. Враговете ми са готови да...

— И аз така си помислих. Няма да подпиша тези актове. Без друго вече нищо не може да се направи, Павел Иванович — избитите зъби не можеш ги сложи обратно.

— Така е, Сергей Михайлович. Заповядайте у дома, жена ми е направила ликъор. Пазех го за Нова година, но за такъв случай...

— Не, не, Павел Иванович. Само услуга за услуга. Пуснете Андреев в Аркагала.

— Виж, това не мога. Андреев е, както се казва...

— Ваш личен враг ли?

— Да, да.

— Е, а на мен ми е личен приятел. Мислех, че ще се отнесете по- внимателно към молбата ми. Вземете, прегледайте актовете за побоите.

Кисельов помълча.

— Да заминава.

— Напишете си мнението.

— Нека дойде лично.“

.....

Прекрачих прага на канцеларията. Кисельов гледаше в земята.

— Ще заминете за Аркагала. Ето ви направлението.

Мълчах. Служителят от канцеларията ми даде продоволствен атестат и се върнах в амбулаторията.

Лунин вече си беше заминал, но Колесников ме чакаше.

— Ще заминеш довечера, около девет часа. Остър апандисит! — и ми подаде бележката.

Никога вече не видях нито Кисельов, нито Колесников. Скоро след това Кисельов го прехвърлиха на друго място — в „Елген“, и там няколко месеца по-късно загинал от куршум, случайно. В жилището, в къщата, където живеел, през нощта се вмъкнал крадец. Кисельов чул стъпките му, грабнал от стената ловджийската си пушка-двуцевка, запънал я и се нахвърлил срещу крадеца. Крадецът се втурнал към прозореца, Кисельов го ударил в гърба с приклада и куршумите от двете цеви се забили в собствения му корем.

Затворниците от всички въгледобивни райони на Колима се радваха на тази смърт. Вестникът със съобщението за погребението на Кисельов минаваше от ръка в ръка. По време на работа в мината изпомачканото парче вестник се осветяваше от миньорските акумулаторни лампи. Четяха, радваха се и викаха „ура“. Кисельов е умрял! Значи все пак има Господ!

Точно от този Кисельов ме измъкна Сергей Михайлович.

Аркагалският лагер обслужваше златната мина. На сто подземни работници, на сто миньори — хиляда души най-различен обслужващ персонал.

Гладът напредваше към Аркагала. И, разбира се, гладът първо влезе в бараките на петдесет и осми член.

Сергей Михайлович се сърдеше:

— Не съм слънце, не мога да огрея навсякъде. Уредих те дневален в химическата лаборатория, трябаше да си живееш там, да съумееш да живееш. Като в лагер, разбра ли? — тупаше ме той по рамото. — Преди теб тук работеше Димка. Продаде целия глицерин — имаше два варела — по двадесет рубли за кутия по половин литър — медец, разправял. Ха-ха-ха! За затворника всичко е добро.

— За мен това не става.

— А какво става за теб?

Работата на дневален беше несигурна. Бързо ме прехвърлиха в мината — за това имаше строги указания. Ядеше ми се все повече и повече.

Сергей Михайлович се щураше из лагера. Имаше една страст: омайваше се от присъствието на каквото и да е началство. Лунин се гордееше невероятно много с дружбата си или поне със сянката от дружба с всеки един лагерен началник, стремеше се да демонстрира близостта си с него, хвалеше се с това и можеше часове наред да говори за тази призрачна близост.

Седях при него в приемното му време — гладен, страхувайки се да си поискам парче хляб, и слушах безкрайните му хвалби.

— Че какво е началството? Началството, братле, означава власт. Няма власт, която да не е от Бога — ха-ха-ха! Трябва да умееш да му улучиш настроението и всичко ще е наред.

— Мога да го улуча единствено по мутрата.

— Ето, виждаш ли. Слушай, хайде да се разберем така: можеш да идваш при мен — сигурно ти е скучно в общата барака.

— Скучно ли?!

— Ами да. Наминавай. Ще поседиш, ще попушиш. В бараката сигурно не можеш да пушиш на спокойствие. Нали знам — сто чифта очи гледат цигарата ти. Само не ме моли да те освобождавам от работа. Не мога, по-точно мога, но ми неудобно. Това си е твой проблем. Ядене, сам разбираш, няма откъде да взема — това го върши моят санитар. Аз не ходя за хляб. Така че ако случайно ти дотрябва хляб — кажи на санитаря Николай. Нима ти, старият лагерен вълк, не можеш да си намериш хляб? Чуй какво каза днес жената на началника, Олга Петровна. Нали често пъти ме канят и на чашка.

— Трябва да вървя, Сергей Михайлович.

Настанаха гладни и страшни дни. И веднъж, останал без сили да се справя с глада, влязох в амбулаторията.

Сергей Михайлович седеше на едно дървено столче и със специални щипки късаше мъртвите нокти от премръзналите пръсти на някакъв сгърчен, мръсен човек. Ноктитепадаха един след друг с дрънчене в празния леген. Сергей Михайлович ме забеляза.

— Вчера накъсах половин леген такива нокти.

Иззад завесата се подаде женска глава. Рядко виждахме жени, при това отблизо, в стая, лице в лице. Стори ми се прекрасна. Поклоних се и поздравих.

— Добър ден — каза тя с прекрасен нисък глас. — Серъожа, това ли е твоят приятел, за когото ми разправяше?

— Не — рече Сергей Михайлович, като захвърли щипките в легена и отиде до мивката да се измие.

— Николай — каза той на влезлия санитар, — изнеси легена и му дай хляб — той кимна към мен.

Дочаках да ми донесат хляба и се прибрах в бараката. Лагерът си е лагер. А жената, чието нежно и прекрасно лице си спомням до днес, макар никога повече да не я видях, беше Едит Абрамовна, волнонаемна, партиен член, на работа по договор, медицинска сестра от мина „Олчан“. Беше се влюбила в Сергей Михайлович, заживя заедно с него, успя да му издействува предсрочно освобождаване по време на войната. Беше ходила в Магадан при Никищов, началника на Далстрой, да ходатайствува за Сергей Михайлович, и когато я

изключиха от партията заради връзката й със затворник — обикновената „мярка за неотклонение“ в такива случаи, — адресира молбите си до Москва, успя да се пребори за реабилитирането му, за това да му разрешат да се яви на изпит в Московския университет, да получи лекарска диплома, да възстанови всичките си права и формално се омъжи за него.

А когато потомъкът на декабриста получи дипломата, той заряза Едит Абрамовна и поискава развод.

— Сума роднинни има, като всички евреи. Това не ми се нрави.

Изостави я, ала не успя да се отърве от Далстрой. Наложи се да се върне в Далечния север — макар само за три години. Умението да се погажда с началството му донесе — вече като на дипломиран лекар — неочаквано висок пост: завеждащ хирургичното отделение в централната затворническа болница на левия бряг, в селището Дебин. А аз по онова време — през 1948 година — бях старши фелдшер в хирургията.

Назначаването на Лунин бе като гръм от ясно небе.

Работата бе там, че хирургът Рубанцев, който беше завеждащ отделението, фронтови хирург, майор от медицинската служба — способен, опитен работник, пристигна тук след войната за постоянно. Рубанцев имаше само един недостатък — не можеше да се погажда с големите шефове, мразеше подлизурковците, лъжците и изобщо не беше удобен за Шчербаков — началника на санитарния отдел на Колима. Пристигнал по договор, нащрек по отношение на затворниците, Рубанцев, умен човек със самостоятелно мислене, скоро видя, че са го лъгали в „политическата“ подготовка. Подлеци, мошеници, клеветници, безделници — ето какви бяха колегите на Рубанцев. А затворниците — с най-различни специалности, в това число и лекари — бяха онези, на които се крепеше болницата, които вършеха работата, които лекуваха. Рубанцев разбра каква е истината и не тръгна да я крие. Подаде заявление да го прехвърлят в Магадан заради училището — имаше син ученик. Устно му бе отказано. След много тичане няколко месеца по-късно той успя да запише сина си в един интернат на около деветдесет километра от Дебин. Рубанцев вече работеше уверен, гонеше безделниците и авантаджиите. За тези негови заплашващи спокойствието действия веднага бе съобщено в Магадан, в щаба на Шчербаков.

Шчербаков не беше по изисканите обноски. Псувните, заплахите, завеждането на нови „дела“ — всичко това ставаше за затворниците, за бившите затворници, но не и за човек, който работи по договор, който е фронтови хирург, награден с много ордени.

Шчербаков изровил старото заявление на Рубанцев и го прехвърлил в Магадан. И макар че учебната година бе в разгара си, макар работата в хирургичното отделение да беше потръгнала — Рубанцев трябваше да зареже всичко и да замине...

С Лунин се срещнахме на стълбите. Когато се смущаваше, той се изчерьвяваше. Сега почервения целият. Впрочем „почерпи ме с цигара“, зарадва се на успехите ми, на моята „кариера“ и ми разправи за Едит Абрамовна.

Александър Александрович Рубанцев си замина. Още на третия ден в процедурната зала бе организирана пиянска оргия — хирургическият спирт бе опитан и от главния лекар Ковальов, и от началника на болницата Винокуров, които се страхуваха от Рубанцев и не стъпваха в отделението. В лекарските кабинети започнаха да правят оргии, на които се канеха и затворнички — медицински сестри, санитарки; накратко, всичко бе обърнато с главата надолу. Операциите в чистото отделение приключваха с вторично зарастване — започнаха да икономисват скъпоценния спирт при обработването на операционното поле. Из отделенията криволичеха полуния началници.

Тази болница беше моя болница. След като завърших фелдшерските курсове, в края на 1946 година пристигнах тук с група болни. Болницата израсна пред очите ми — това беше бивша сграда на Колимполк и когато след войната някакъв специалист по военна маркировка я бракувал — зданието се виждаше от десетки километри, — го превърнаха в затворническа болница. Стопаните, Колимполк, на заминаване бяха изтръгнали всички водопроводни и канализационни тръби, които можеха да бъдат изтръгнати от огромната триетажна сграда, бяха изкарали цялата мебелировка от клуба и я бяха изгорили в котелното. Стените бяха разкъртени, вратите — избити. Колимполк си бе заминал по руски. Всичко това ние го бяхме възстановили нипел по нипел, тухла по тухла.

Бяхме се събрали лекари и фелдшери, мъчехме се да направим всичко колкото може по-добре. За мнозина това беше свещен дълг,

отплата за медицинското образование — помощ за хората.

.....
Със заминаването на Рубанцев всички безделници надигнаха глави.

— Защо взимаш спирт от шкафа?

— Я се разкарай — рече ми сестрата. — Сега, слава Богу, Рубанцев го няма, Сергей Михайлович нареди...

Бях поразен, потиснат от поведението на Лунин. Оргиите продължаваха.

По време на поредната петминутка Лунин се подиграваше на предшественика си:

— И това ми било хирург — не е направил нито една операция на стомашна язва!

Този въпрос не беше нов. Наистина, Рубанцев не беше оперирал стомашни язви. Болните от терапевтичните отделения с такава диагноза бяха затворници — изтощени, дистрофици, и нямаше да издържат операцията, „Фонът е лош“ — казваше Александър Александрович.

— Страхливец — викаше Лунин и взе при себе си дванадесет такива болни от терапевтичното отделение.

Всичките дванадесет души бяха оперирани — и всичките дванадесет умряха. Лекарите започнаха да си спомнят за опита и милосърдието на Рубанцев.

— Сергей Михайлович, така не може да се работи.

— Няма да ме учиш!

Написах заявление, в което настоявах за комисия от Магадан. Прехвърлиха ме в тайгата, на една горска „командировка“. Искаха в дисциплинарна мина, но следователят от районния отдел ги разубедил — вече не било тридесет и осма. Не можело.

Пристигна комисия и Лунин бе „уволнен от Далстрой“. Вместо три години му се наложи да отработи само година и половина.

А аз, една година по-късно, когато бе сменено ръководството на болницата, се завърнах от фелдшерския пункт на горския участък и ме назначиха да отговарям за приемното отделение.

Един ден случайно срещнах потомъка на декабриста в Москва, на улицата. Не се здрависахме.

Чак шестнадесет години по-късно научих, че Едит Абрамовна още веднъж успяла да уреди Лунин да се върне на работа в Далстрой. Тя пристигнала в Чукотка заедно със Сергей Михайлович, в селището Певек. Тук се състоял последният им разговор, последното обяснение, и Едит Абрамовна се хвърлила във водата, в река Певек — удавила се, умряла.

Понякога приспивателните не ми действуват и се събуждам посред нощ. Спомням си миналото и виждам прекрасното женско лице, чувам ниския глас: „Серъожа, това ли е твоят приятел?...“

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на **Моята библиотека** и нейните всеотдайни помощници.

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.